

УДК 374.1:37

Ващенко Любова

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ ЄДИНОГО ВІДКРИТОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті проаналізовано неформальну освіту дорослих, як якісно нове явище в соціальному і освітньому просторі України, спрямовану на виконання певних функцій і вирішення багатьох важливих завдань. Охарактеризовано теоретичні підходи до визначення поняття «неформальна освіта», а також розглянуто особливості й визначальні риси неформальної освіти, як фактора інноваційних перетворень в суспільстві.

***Ключові слова:** неформальна освіта дорослих, навчання дорослих, освітній простір.*

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі освіта, як масовий соціальний інститут, відіграє ключову роль на трьох рівнях: у розвитку соціально значущих якостей кожної людини як члена суспільства і громадянина держави; у формуванні та розвитку людського капіталу загалом; у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку держави.

Саме через освіту здійснюється вплив як на реформування суспільства загалом, так і свідомого саморозвитку кожного громадянина. Тому в нинішніх умовах переходу до економіки інноваційного типу перед Україною постає низка проблем, серед яких важливе місце займає визначення місця, ролі, реального стану та перспектив розвитку неформальної освіти дорослих в умовах єдиного відкритого інформаційного освітнього простору.

У зв'язку з цим виникає необхідність у зміні підходів до визначення різних видів освіти та їх взаємодії між собою та, як зазначають Д. Плинокос і

М. Коваленко, взаємодії різних ступенів інституційної формалізації освіти: формальної та неформальної [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на те, що питання формальної освіти досить широко й детально досліджуються, актуальною постає проблема використання можливостей неформальної освіти, як потужного чинника соціально-економічного розвитку.

Ідеї неформальної освіти отримали теоретичне обґрунтування в роботах таких відомих зарубіжних вчених, як Р. Барт, П. Вільямс, Р. Дейв, Дж. Дьюї, Ч. Дьюк, К. Кнаппер, Г. Коль, А. Кроплі, Ф. Кумбс, М. Ноулз, К. Роджерс, Д. Свіфт, Е. Фор, Е. Хьюмел. Проблеми неформальної освіти стали предметом дослідження і вітчизняних науковців, серед яких В. Андрущенко, І. Каленюк, М. Коваленко, Г. Коломієць, А. Левченко, О. Левченко, Е. Лібанова, Л. Лук'янова, Д. Плинокос, Н. Ушенко.

Водночас, комплексні дослідження неформальної освіти як одного із чинників забезпечення концепції «навчання протягом життя» в Україні відсутні. Отже, виникає необхідність подальшого дослідження цього феномену з метою інтеграції його у національну систему освіти.

Мета статті : проаналізувати неформальну освіту дорослих як якісно нове явище в соціальному і освітньому просторі України.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція України в європейське співтовариство вимагає формування єдиного відкритого інформаційного освітнього простору для всіх категорій населення. Як зауважує О. Шапочкіна, розвиток такої форми неперервної освіти, як неформальна, для багатьох європейських країн є актуальним питанням [8]. Спеціалісти Ради Європи спільно з Єврокомісією розробляли визначення неформальної освіти на європейському рівні. У рамках проекту «Європейський центр знань про молодь» неформальна освіта розуміється як будь-яка організована поза формальною освітою освітня діяльність, що доповнює формальну освіту, забезпечує засвоєння тих умінь і навичок, які необхідні для соціально та

економічно активного громадянина країни. Ця освітня діяльність структурована, має освітні цілі, визначені часові рамки, інфраструктурну підтримку та проходить усвідомлено. Отримані знання звичайно не сертифікуються, хоча це можливо [1].

Вітчизняні науковці розглядають неформальну освіту дорослих як будь-яку організовану систематичну освітню діяльність. Така діяльність здійснюється за межами традиційної шкільної системи, з метою забезпечити певні форми навчання для певних груп населення. Вона відрізняється нетрадиційним підходом до організації навчально-пізнавальної діяльності, високим ступенем гнучкості і різноманітності форм, тісним зв'язком із професійним і соціально-культурним середовищем, всебічним стимулюванням самоосвіти, самовиховання та саморозвитку людини; спрямованістю на будь-які професійні, соціальні, етнічні, вікові групи [4].

На думку Л. Жукової, на відміну від системи формальної освіти, яка досить консервативна і вимагає дуже багато часу і зусиль для перебудови і змін, неформальна освіта, як механізм і як інструмент системи освіти, набагато динамічніша. Адже саме вона передбачає інваріантність, реагує на запити суспільства в цілому і кожної людини зокрема. Неформальна освіта дає можливість вирішити як короткотермінові завдання (одержання певних навичок та компетенцій), так і сформулювати світоглядні й особистісні знання на більш тривалу перспективу (наприклад, розвиток лідерських якостей або правова освіта) [4].

Як зазначають дослідники, неформальна освіта дорослих, що здійснюється різними суб'єктами освітнього простору (у тому числі й громадськими, некомерційними організаціями), спрямована на адаптацію дорослої людини до швидко змінюваного соціального, економічного, технологічного, політичного середовища, її інтеграцію в соціум, активізацію участі у суспільних процесах, постійне оновлення знань, навичок і умінь незалежно від віку особи [2].

Згідно з Меморандумом Європейського Союзу стратегічні завдання сучасної неперервної освіти – формальної, неформальної та інформальної, детермінують виникнення таких двох тенденцій: державна підтримка та громадянська ініціатива у процесі розвитку освітніх форм. Обидві тенденції тісно пов'язані одна з одною та є взаємозалежними, оскільки провідне завдання держави – готувати та підтримувати активних, ініціативних громадян, здатних пристосовуватися до сучасних вимог суспільства [5].

Отже, активний громадянин своєї країни завдяки неформальній освіті отримує можливість пізнавати, формувати свою позицію стосовно оточуючої дійсності. Залучення молоді у різні форми неформальної освіти створює умови для розвитку необхідних якостей та компетенцій. Поряд із тим, що неформальна освіта дорослих покликана підтримувати на необхідному рівні соціальну та освітню компетентність дорослих людей, з її допомогою також можна надавати ефективну психолого-педагогічну підтримку людям, які опинилися в складній, кризовій життєвій ситуації. Ефективність такої підтримки обумовлена низкою властивостей неформальної освіти, що вигідно відрізняють її від формальної освіти. Серед цих властивостей О. Василенко виділяє, передусім, її гнучкість, яка виявляється у можливості досить швидко з'ясувати соціально-освітні потреби дорослих, які опинилися в кризовій ситуації, розробити навчальні програми, спрямовані на заповнення дефіциту соціально-освітньої компетентності, що виникла у людини в кризовій ситуації, підібрати команду тренерів, які володіють необхідними знаннями та технологіями, створити умови, комфортні для навчання дорослих з урахуванням їх соціально-психологічних, демографічних та інших особливостей, що з'явилися наслідком впливу на них кризової ситуації [3].

Для навчання дорослих в умовах неформальної освіти, незалежно від того, ким воно здійснюється, характерні всі необхідні педагогічні атрибути: цілі, завдання, зміст, навчальні технології. Цілі і зміст неформальної освіти дорослих визначаються на основі поєднання принципу задоволення освітніх

потреб окремої особистості з принципом урахування інтересів і потреб різних соціальних верств і груп; принципи гуманізації та гуманітаризації доповнюються в концепції принципом соціалізації, який передбачає досягнення навчанням повної відповідності стрімко мінливим освітнім потребам суспільства та окремих соціальних груп [2].

Незважаючи на різноманітність форм і назв (відкрите, вільне, общинне, саморегульоване навчання, школи вільного дня, мережі неформального навчання, кооперативне навчання тощо), виявляється можливим виокремити загальні риси, що дозволяють віднести різні види програм до неформальної освіти дорослих:

1. Неформальна освіта дорослих є демократичною за своєю природою, тому що покликана забезпечити доступ до освіти всім бажаючим. Неформальну освіту дорослих спрямовано на формування всебічно розвиненого творчого потенціалу особистості. Структури неформальної освіти орієнтовані передусім на задоволення актуальних потреб населення в освіті. Крім того, вони здатні обумовлювати і розвивати ці потреби. Цілі неформальної освіти не обмежуються викладанням певного обсягу нових знань тим, хто навчається, тобто не обмежуються межами пізнання як такого.

2. Основними функціями неформальної освіти дорослих є: задоволення зростаючих пізнавальних потреб при проведенні вільного часу; всебічний загальнокультурний розвиток особистості, задоволення інтелектуальних та естетичних потреб; амортизація знанневого розриву поколінь, що поглиблюється; допомога в адаптації людини до навколишнього соціального та природного світу; компенсація недоотриманої формальної освіти і виправлення недоліків її функціонування; розвиток потреби в освіті, вміння самостійно навчатися, пізнавати себе та свої можливості.

3. Структури неформальної освіти дорослих характеризуються високим ступенем гнучкості і розмаїтості форм, здатністю охопити всі соціально-професійні та вікові групи. Гнучкість виявляється в значно більшому виборі

програм, термінів і місця проведення занять, їх індивідуалізації, орієнтованості на конкретні потреби й інтереси кожного учня.

4. Незважаючи на те, що спрямованість видів і структур неформальної освіти дорослих індивідуалізовано відповідно до потреб конкретних людей, сам навчальний процес має переважно груповий характер, характер спільного навчання.

5. Специфічною є роль викладача, який здійснює не пряму функцію передачі і закріплення інформації, а виконує роль організатора самостійної діяльності учасників освітнього процесу.

6. До неформальних освітніх структур відносяться тільки ті, які не ведуть до отримання дипломів або будь-яких інших документів [4].

Дослідження суб'єктів неформальної освіти дорослих дозволило виділити в цій сфері трьох ключових провайдерів освітніх послуг:

– державні структури, які спрямовані на підвищення кваліфікації співробітників (галузеві, секторальні);

– бізнес-організації, які працюють у сфері підвищення професійної кваліфікації своїх працівників, і які надають освітні професійні чи особистісні послуги на комерційній основі (мовні, автомобільні курси, школи йоги тощо);

– громадські організації, які працюють за грантової підтримки (міжнародних організацій або органів місцевої влади), або можуть надавати освітні послуги своїм членам на іншій основі.

Специфікою діяльності громадських організацій у сфері неформальної освіти є те, що саме вони частіше виступають провайдерами демократичних цінностей і соціальних проектів у суспільстві. На думку О. Паращук, саме вони сприяють реалізації, наприклад, принципів освіти демократичного суспільства: освіта, навчання, просвітницька, інформаційна, практична діяльність і активні дії, спрямовані на розвиток тих, хто навчається; формування знань, умінь, міркувань, моделей поведінки і ціннісних відносин

у плані здійснення і захисту демократичних прав і обов'язків людини, як члена суспільства; цінувати різноманітність і відігравати активну роль у суспільному житті для підтримки та захисту демократії й утвердження верховенства права [6, с. 93]. Кожен із компонентів неформальної освіти дорослих досить розвинений в Україні. У цілому, неформальна освіта все глибше проникає в систему освіти України, що не тільки відображає одну з провідних тенденцій розвитку української освітньої системи, але і є проявом об'єктивної закономірності розвитку систем освіти в сучасному світі. О. Василенко зазначає, що неформальна освіта дорослих, як сегмент освіти в Україні, не є кардинально новим явищем, якщо взяти до уваги культурні та соціальні традиції розвитку суспільства (від приватних вчителів для вивчення наук до вчителів-ремісників).

Але нинішня соціально-економічна ситуація вимагає кваліфікаційного та інституційного визнання знань і навичок, отриманих людиною, на ринку праці. Особливо це актуально для молодшої людини, яка може не мати необхідного досвіду роботи [3].

Висновки. Неформальна освіта дорослих – це якісно нове явище у соціальному та освітньому просторі України, спрямоване на виконання певних функцій і вирішення багатьох важливих завдань.

По-перше, неформальна освіта сприяє посиленню активності та соціалізації особистості, формуванню її індивідуальної неповторності і, таким чином, відповідає об'єктивній суспільній потребі в новій стратегії освіти.

По-друге, неформальна освіта має всі необхідні педагогічні атрибути: цілі, завдання, зміст, принципи, навчальні технології й провайдерів освітніх послуг. По-третє, громадські організації, як одні з найбільш активних представників сфери неформальної освіти, є тими, хто може сприяти формуванню демократичних цінностей у суспільстві, і насамперед – молоді, відповідати на виклики динамічних змін у суспільстві та сприяти співпраці влади і бізнесу для підвищення загального рівня життя.

Однак, неузгодженість системних дій, насамперед, між головними провайдерами послуг неформальної освіти, а також відсутність цілісної освітньої стратегії в Україні не дає можливості послідовно й ефективно працювати в цьому напрямі.

Тому перспективою подальшого дослідження є аналіз шляхів та можливостей налагодження діалогу між усіма зацікавленими сторонами, причетними до розвитку неформальної освіти в умовах єдиного відкритого інформаційного освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Богдзевич А. та ін. Тренер – група – семінар: другой путь образования молодежи / А. Богдзевич, О. Иванова, А. Назина. – Берлин : Robert Bosch Stiftung, 2009. – 139 с.

2. Бычкова Н.И. Социальное обучение взрослых в условиях неформального образования : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / Наталья Ильинична Бычкова. – Пятигорск, 2004. – 322 с.

3. Василенко О.В. Неформальна освіта дорослих: нове соціально-освітнє явище / О.В. Василенко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : [зб. наук. праць]. – Київ-Ніжин, 2013. – Вип. 7. – 325 с.

4. Жукова Л.В. Неформальное образование: социально-философский анализ (на примере США) : автореф. дис. ... канд. социол. наук : 09.00.11 / Лариса Викторовна Жукова. – Ростов-на-Дону, 1994. – 22 с.

5. Меморандум Європейської Комісії 2000. Рекомендація 1437 (2000) Про неформальну освіту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.europeans.org.ua/memoran.html>.

6. Парашук О. Неформальное образование в Украине / О. Парашук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : adukatar.net/wp-content/uploads/2012/12/book-final.pdf.

7. Плинокос Д.Д., Коваленко М.О. Неформальна освіта: теоретичні аспекти і наукові підходи / Д.Д. Плинокос, М.О. Коваленко // Наукові праці Кіровоград. нац. техн. ун-ту. Економічні науки. – 2016. – Вип 29. – С. 53–60.

8. Шапочкіна О.В. Неформальна освіта: зарубіжний досвід організації / О.В. Шапочкіна // Неперервна професійна освіта за кордоном. – 2011. – Ч. 7. – С. 122–125.

Ващенко Любовь. РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ НЕФОРМАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ В УСЛОВИЯХ ЕДИНОГО ОТКРЫТОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

В статье проанализировано неформальное образование взрослых, как качественно новое явление в социальном и образовательном пространстве Украины, направленное на выполнение определенных функций и решения многих важных задач. Охарактеризованы теоретические подходы к определению понятия «неформальное образование», а также рассмотрены особенности и детерминирующие черты неформального образования, как фактора инновационных преобразований в обществе.

Ключевые слова: неформальное образование взрослых, обучение взрослых, образовательное пространство.

Vaschenko Lubov. REALITIES AND PERSPECTIVES OF INFORMAL EDUCATION OF ADULTS IN THE CONDITIONS OF THE SINGLE OPEN INFORMATION EDUCATIONAL SPACE

The article analyzes the informal education of adults as a qualitatively new phenomenon in the social and educational space of Ukraine, aimed at fulfilling certain functions and solving many important problems. The theoretical approaches to the definition of the notion «informal education» are described, as well as features and determinants of Non-formal education as a factor of innovative transformations in society are considered.

Key words: Non-formal adult education, adult education, educational space.